

PĂCATUL ȘI IERTAREA ÎN MONOTEISM

Pr. conf. univ. dr. Nicolae MORAR

Abstract: Religion (from the Latin *religio*, *religionis* and *relligio*, *redligio*, derived from *legere*=to gather) reveals the ontological substratum of the world and answers man's ultimate questions, resorting to traditions and to the permanent order of things, or it doesn't necessarily answer them in current life. Starting from these remarks, in this material we aim at catching some aspects that concern the issue of sin and forgiveness in Judaism, Islam and Christianity.

Keyword: Religion, Monotheist, Judaism, Islam, Christianity, Sin, Transfiguration

Religia (de la latinescul *religio*, *religionis* și *relligio*, *redligio*, derivat de la *legere* = a aduna¹) relevă substratul ontologic al lumii și răspunde la întrebările ultime ale omului, recurgând la tradiții și la ordinea permanentă a lucrurilor, sau nu răspunde numai decât în viața curentă². Pornind de la aceste remarci, în materialul de față ne propunem să prezentăm câteva aspecte antropologice așa cum sunt ele expuse în iudaism, islam și creștinism privind cauzele dramei existențiale a umanității, precum și mijloacele penitențiale de îmbunătățire a condiției umane în vederea reintegrării omului în lumea lui Dumnezeu.

Prin urmare, ne vom referi la modul în care cele trei religii monoteiste evocă necesitatea căinței și mărturisirii ca remedii împotriva păcatului, cu accentuarea faptului că doar creștinismul vorbește despre o perpetuă transfigurare a ființei umane sub aura Duhului Sfânt. Identificând patima (*pathos*) cu suferința (*penthos*), creștinismul vede în Taina Mărturisirii sau a Pocăinței remediul optim prin care Dumnezeu însuși își asuma atât patimile, cât și suferințele oamenilor.

1. Păcatul și iertarea în iudaism

În mozaism și în iudaism, omul este evocat ca fiind modelat de către Dumnezeu din lut – „Atunci, luând Domnul Dumnezeu țărâna din pământ, a făcut pe om și a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie”³

¹ Ene Braniște, Ecaterina Braniște, *Dicționar de cunoștințe religioase*, Ed. Diecezană, Caransebeș, 2001, art. „religie”, p. 410.

² Termenii *religiei* și *religios* dețin un loc important în informație și cultură, ca și în microcosmosul „în criză” al științelor umane: istorie, antropologie și sociologie. C. Bernard, S. Gruzinski, *Despre idolatrie. O arheologie a științelor religioase*, traducere de Beatrice Stanciu, Ed. Amarcord, Timișoara, 1998, pp. 6-7.

³ *Facerea*, 2, 7.

–, după chipul și asemănarea Sa: „Și a zis Dumnezeu: «să facem om după chipul și după asemănarea Noastră, ca să stăpânească peștii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietățile ce se târăsc pe pământ și tot pământul!»». Și l-a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său”⁴.

„Chipul = telem” desemnează prezența lui Dumnezeu în om, sau reprezentarea Creatorului de către făptura umană, iar „asemănarea = demuth” voința omului de conformare, voința sa de a fi ca Celălalt. Omul nu este o copie a formei exterioare a lui Dumnezeu, ci o corespondență ființial-spirituală a Lui. Chiar dacă pentru vechii evrei, „chipul lui Dumnezeu” avea un înțeles concret, fizic, revelatorii fiind informațiile despre aparițiile Divinității în chip de om – „Iar când voi ridica mâna Mea, tu vei vedea spatele Meu, iar fața Mea nu o vei vedea!”⁵, sau: „Cu el grăiesc gură către gură, la arătare și aievea, iar nu în ghicituri, și el vede fața Domnului”⁶ –, crearea omului după chipul lui Dumnezeu demonstra că făptura umană este o *persoană*, o ființă capabilă să se raporteze la Persoana divină, o ființă conștientă de sine însăși, o făptură capabilă să se autodetermine și, evident, să acționeze liber.

Creatorul i-a plasat pe Adam și Eva în grădina Edenului, dându-le porunca de a nu mânca din mărul cunoașterii binelui și răului din mijlocul grădinii. Diavolul însă a ispitit-o pe femeie, luând forma unui șarpe: „Hotărât că nu veți muri: dar Dumnezeu știe că, în ziua când veți mânca din el, vi se vor deschide ochii, și veți fi ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul”⁷. Femeia i-a dat lui Adam să mănânce, iar cei doi au observat deodată că sunt dezbrăcați și s-au rușinat. Dumnezeu îi pedepsește însă, izgonindu-i pe cei doi din grădina Edenului: bărbatul va trebui să muncească pământul și să-și câștige existența, iar femeia va fi nevoită să nască în suferință și să se supună bărbatului.

După căderea protopărinților, Creatorul nu și-a abandonat creatura, ci dimpotrivă s-a interesat de ea, de situația ei existențială: „Și a strigat Domnul Dumnezeu pe Adam și i-a zis: «Adame, unde ești?»”⁸

Chemarea lui Adam nu a fost altceva decât o incitare a conștiinței lui la responsabilitate, la reconciliere prin căință. Adam însă nu a răspuns chemării prin pocăință: „Răspuns-a acesta: «Am auzit glasul Tău în rai și m-am temut, căci sunt gol, și m-am ascuns»”⁹. Replica lui Adam a produs o ruptură majoră

⁴*Ibidem*, 1, 26-27.

⁵*Ieșirea*, 33, 23.

⁶*Numerii*, 12, 8. Ideea creării omului după chipul fizic al lui Dumnezeu a fost comună popoarelor care au trăit în Orientul Mijlociu – liturghia sumeriană (scriere mesopotamiană) relatează despre modelarea de către zeița Nintu din Kish a bărbatului după chipul zeului Asshirghi, iar a femeii după chipul ei.

⁷*Facerea*, 3, 4-5

⁸*Ibidem*, 3, 9.

⁹*Ibidem*, 3, 10.

între Creatură și Creator. Dacă Dumnezeu a continuat să fie interesat de Adam, Adam în schimb L-a abandonat pe Dumnezeu. În loc să-și fi exprimat regretul profund pentru eroarea comisă, Adam a preferat retragerea în sine, ascunderea faptei comise în universul propriului său gând. Ceea ce a urmat a fost dramatic și tragic totodată: Adam a pierdut starea paradisiacă și și-a desfigurat condiția ontologică, devenind din nemuritor muritor.

Intrat în istorie, omul a conștientizat trista experiență generată de păcat. A descoperit suferința și boala – în ambele lor ipostaze: fizică și psihică –, iar peste toate moartea¹⁰.

Păcatul s-a afirmat ca o povară pentru trup și suflet, iar căința a fost privită ca fiind factorul restaurator al condiției umane. Mai mult, pentru a-și salva creatura, Dumnezeu a adus în sprijinul acesteia o serie de *legi* în vederea ghidării în viață și a apropierii de El¹¹. Așa se face că legile veterotestamentare i-au ajutat pe israeliți să cunoască binele și adevărul și să fi devenit ascultători și împlinitori ai vrierilor divine, ai cuvântului lui Dumnezeu. Cu toate acestea, au fost momente când, după o perioadă petrecută în ascultare față de Dumnezeu, israeliții s-au abătut de la lege, atitudinea lor fiind sancționată de Iahve. Sfântul Ioan Gură de Aur, referindu-se la acest aspect, scria: „De multe ori Dumnezeu, când nu ne convinge cu cuvintele, ne lasă să ne învățăm minte cu faptele. Așa făcea cu iudeii. Când nu-i convingea și nici nu-i abătea de la răutatea lor cu miile de cuvinte grăite prin prooroci, îi lăsa să fie instruiți prin pedepse și le spunea: «lepădarea ta de credință te va pedepsi și răutatea ta te va muștra» (*Ieremia, 2, 19*). Ar fi trebuit ca iudeii să-L creadă pe cuvânt, înainte împlinirii amenințărilor; dar pentru că erau atât de neînțelepți, că nu credeau în îndemnul și sfaturile Lui, de aceea a îngăduit să fie instruiți prin fapte, ca așa să-i redobândească iarăși”¹².

Structura legilor divine relevă o dimensiune aflată în strânsă legătură cu sentimentul căinței, a dorinței omului de a fi plăcut lui Dumnezeu. Plecare capului în fața legii a fost, deci, expresia vădită a dorinței de schimbare a vieții, de penitență sinceră, de aspirație la mântuire: „păziți dreptatea și faceți lucruri drepte – scria proorocul Isaia –, că în curând va veni mântuirea Mea și dreptatea Mea se va descoperi”¹³.

Ideea de pocăință a fost exprimată în Vechiul Testament prin substantivul „teșubha(h)”, derivat al verbului „șub”, cu sensul de „schimbare

¹⁰*Romani, 5, 12.*

¹¹N. Neaga, *Decalogul*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 1-3/1957, p. 36.

¹²Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii despre pocăință*, traducere de Dumitru Fecioru, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2006, p. 22.

¹³*Isaia, 56, 1.*

a drumului, întoarcere”¹⁴, dar și prin „nācham = părere de rău, răsghândire”¹⁵, folosit cu privire la Dumnezeu, căruia „îi pare rău de răul” pe care și-a propus să-l trimită, sau să-l inițieze – limbajul nu implică nimic instabil sau arbitrar din partea lui Dumnezeu, ci simplul fapt că relația dintre El și popor a suferit modificări¹⁶.

Termenul „teşubhah”, cu sensul de „pocăință”, relevă clar că Dumnezeu l-a chemat la pocăință pe Israel, care s-a îndepărtat de El. Profetul Osea a fost lămuritor în acest sens: „Întoarce-te, Israele, la Domnul Dumnezeul tău – nota el –, că tu te-ai poticnit din pricina fărădelegilor tale! Găsiți rugi de pocăință, întoarceți-vă către Domnul și-I ziceți Lui: «Iartă-ne orice fărădelege ca să ne bucurăm de milostivirea Ta și să aducem în loc de tauri, lauda buzelor noastre»”¹⁷.

Din mărturia proorocului reiese explicit modul în care trebuia făcută pocăința: prin *întoarcerea către Domnul* și prin *rugi de pocăință pentru iertarea fărădelegilor*. Astfel de manifestări îi ofereau omului posibilitatea de a reveni la conduita iubită de către Dumnezeu și adecvată menirii sale. Cu alte cuvinte, în urma conștientizării libere și deliberate a stării de cădere, pocăința aducea o schimbare de mentalitate, locul păcatului fiind luat de virtute¹⁸.

Împlinirea legii s-a concretizat și în ritualuri, aducerea de jertfe fiind expresia văzută a respectării dispozițiilor morale din lege, chiar dacă, uneori, s-a mers până acolo încât esența legii a fost umbrită de formalismul cultural – faptul acesta a fost condamnat de către Dumnezeu, după cum nota același prooroc (Isaia): „ce-Mi folosește mulțimea jertfelor voastre?”¹⁹, sau, la vremea sa, înțeleptul Solomn: „făptuirea dreptății și a judecății este mai de preț pentru Domnul decât jertfa sângeroasă”²⁰.

Pocăința era înțeleasă ca o atitudine lăuntrică, menită să ducă la schimbarea cugetului, la transformarea interioară a naturii umane. Cu toate acestea, a fost dublată de post și alte acte penitențiale, respectiv de semne exterioare menite să releve schimbare radicală de atitudine și conduită produsă în subiectul uman.

¹⁴Xavier Léon-Dufour și Jean Duplacy, Augustin George, Pierre Grelot, Jacques Guillet, Marc-François Lacan, *Vocabular de teologie biblică*, traducere de Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, Ed. L'archidiocese catholique romain, București, 2001, p. 551, col. II.

¹⁵D. Douglas (redactor general), *Dicționar biblic*, ediția a IV-a, traducere de Liviu Pup și John Tipei, Ed. Cartea Creștină, Oradea, 2008, p. 1038, col. II.

¹⁶Termenul este folosit mai rar cu referință la om – *Ieșirea*, 13, 17. *Iov*, 42, 6. *Ieremia*, 8, 6; 31, 19.

¹⁷*Osea*, 14, 2-3.

¹⁸S. Cosma, *Cumpătarea în etica filosofică antică și morală creștină. O încercare de sofrologie creștină*. Ed. Helicon, Timișoara, 1999, p. 271.

¹⁹*Isaia*, 1, 11.

²⁰*Proverbe*, 21, 3.

Postul iudaic, ca și al alte popoare, a fost o disciplină autoimpusă, având drept scop îmbunătățirea stării sufletești prin domolirea, sau chiar stoparea pasiunilor trupești²¹. Implicit, era o expresie a iubirii de Dumnezeu și o formă de cinstire a Lui. Totodată, postul exprima conștiința vinovăției pentru încălcarea de către protopărinți a recomandării date de a nu fi mâncat din pomul „cunoștinței binelui”²².

*Plângerea*²³, *sfâșierea hainelor*²⁴, *îmbrăcarea în sac*²⁵, *culcarea pe sac sau în praf*²⁶, *tunderea părului sau a bărbii*²⁷, chiar *raderea părului capului*²⁸ și *turnarea pe cap a cenușii*²⁹ sau chiar *a țărâni*³⁰ au fost moduri de manifestare a durerii ce cuprinde o persoană sau o comunitate. Prin astfel de fapte, păcătosul își recunoștea vina, supunându-și inclusiv trupul practicii penitențiale, ca să-I arate Domnului și semenilor durerea produsă de păcat – inclusiv autorii creștini au validat astfel de gesturi ca expresii penitențiale exemplare: „Omul trebuie să se prosterneze – arăta Tertulian –, să se umilească, atrăgându-și pe această cale chemarea îndurării. Cât despre îmbrăcăminte și hrană, păcătosului i se cere să doarmă pe un sac și în cenușă, să-și îmbrace corpul în zdrențe, să lase sufletul pradă întristării, să schimbe prin aspre deprinderi pe cele ale păcatului... să se jelească zi și noapte către Domnul Dumnezeu său..., căci această pocăință îngenunchindu-l pe om, îl înalță și mai mult, întinându-l îl face mai curat, acuzându-l și osândindu-l îl achită”³¹.

Pocăința nu a reprezentat o virtute în sine, ci o stare de nemulțumire a persoanei față de condiția sa imediată. Ea îndemna la o experiență epectatică, la tendința depășirii pe sine, dar mai ales, la solicitarea implicării lui Dumnezeu în existența umană. Testamentul Vechi a fost, însă, și o chemare neîncetată a lui Dumnezeu adresată oamenilor pentru a se apropia de El, pentru a intra în comuniune cu El, pentru a se împărtăși de binefacerile Sale³².

²¹P. Semen, *Valoarea spirituală a postului după Biblie*, în „Studii Teologice”, nr. 1/2008, p. 27.

²²*Facerea*, 2, 16-17.

²³*Psalmul*, 30, 10.

²⁴*Facerea*, 37, 34. *Iosua*, 7, 6. *Juecători*, 11, 35. *II Paralipomena*, 43, 19.

²⁵*II Regi*, 3, 31. *I Paralipomena*, 21, 16. *Isaia*, 37, 1.

²⁶*Jeremia*, 25, 34. *Isaia*, 58, 5. *II Regi*, 12, 16.

²⁷*III Ezdra*, 8, 73-75. *Estera*, 4, 17

²⁸*Isaia*, 15, 2; 22, 12.

²⁹*II Regi*, 13, 19; 15, 32.

³⁰*Iov*, 2, 13.

³¹Tertulian, *Despre pocăință*, traducere de Nicolae Chițescu, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1981, p. 218.

³²*Osea*, 4, 6; 6, 1; 11, 7. *Amos*, 5, 4. *Jeremia*, 3, 7, 14, 22. *Iezechiel*, 18, 31. *Sofonie*, 2, 3; 3, 13.

Pentru evrei, pocăința a fost darul lui Dumnezeu pentru reabilitarea omului, aspect explicit reliefat în *Cartea psalmilor*. Psalmii evocă drama omului însetat de Dumnezeu: „Până când, Doamne, mă vei uita? Până când vei întoarce fața Ta de la mine?”³³ Chiar dacă surprinde structura sufletească a unui om tulburat de numeroase și puternice conflicte de conștiință, ei arată că Israel nu a dezarmat. Dimpotrivă, că evreii au intuit sprijinul divin și că Iahve nu i-a părăsit definitiv: „Când Te-am chemat, m-ai auzit – scria David –, Dumnezeul dreptății mele! Întru necaz m-ai desfătat! Milostivește-Te spre mine și ascultă rugăciunea mea”³⁴. Altfel zis, omul vechiului legământ a sesizat glasul lui Dumnezeu și intervenția Lui în problemele vieții cotidiene: „că de voi și umbla în mijlocul morții, nu mă voi teme de rele, că Tu cu mine ești”³⁵, sau: „(Domnul) n-a întors fața Lui de la mine și când am strigat către Dânsul, m-a auzit”³⁶.

Psalmii prezintă, așadar, păcatul ca fiind acea stare lăuntrică ce îndepărtează omul de Creatorul său, iar iertarea ca fiind un act al grației divine, care se putea obține prin mărturisirea păcatelor și părerea de rău pentru făptuirea lor, printr-o pocăință sinceră și totală. Astfel se poate ajunge la o renaștere morală ce se face cu ajutorul harului cu care și David a lucrat și fără de care nu putea să persevereze pe calea binelui. Rugăciunea a făcut din David un cooperant, un partener al Domnului, alesul Vechiului Testament apropiindu-se de condiția umană despre care avea să se vestească abia în Evanghelia lui Hristos Domnul.

2. Păcatul și mijlocirea în islam

Antropologia islamică evocă acțiunea creatoare a lui Allah, care l-a plâzmuit pe om „din lut tare”, și i-a dăruit duhul său, sub forma „chipului” și a „asemănării”, adică lumina vieții. Măreția noii creaturi a întrecut chiar și pe *djinn = ginn*, entități spirituale anterioare apariției omului, cărora li s-a recomandat să se prosternă înaintea acestuia³⁷. Recomandării lui Allah i s-a opus însă *Iblis*, care s-a împotrivit să fie împreună cu cei ce s-au prosternat. În consecință, Allah a decis să-l învețe pe Adam „toate numele”³⁸, aceasta însemnând că i-a fost înmănată puterea și stăpânirea asupra tuturor elementelor din lume ca reprezentant/viceregele al lui Dumnezeu (*khalifah*) pe pământ – a „cunoaște numele” înseamnă a avea putere, a stăpâni ceea ce cunoști.

³³ *Psalmul*, 12, 1.

³⁴ *Ibidem*, 4, 1.

³⁵ *Ibidem*, 22, 4.

³⁶ *Ibidem*, 21, 28.

³⁷ *Ibidem*, 15, 26-30.

³⁸ *Coranul*, traducere și editare de Asociația Studenților Musulmani din România, ediția I, Ed. Islam, Timișoara, 1998, 22, 31.

„Coranul”³⁹ prezintă căderea în păcat (*hubft*) drept o consecință a acțiunii lui Șeitan, care l-a determinat pe primul om – Adam – să mănânce fructele pomului veșniciei⁴⁰: „Și zis-am noi: «O, Adam, sălășluiește tu împreună cu soața ta în această grădină! Mâncați din ea pe îndestulate, ori de unde voiți, dar să nu vă apropiați de acest pom, pentru ca să nu fiți dintre cei nedreți!» Șeitan i-a ademenit (să mănânce) din el și i-a scos pe ei de unde se aflau. Și le-am zis lor: «Coborâți și dușmani vă veți fi unul altuia! Și veți avea pe pământ un sălaș și cele trebuincioase până la un timp!». Adam a primit de la Domnul său cuvinte (cu care să se roage) și (El) l-a iertat, căci El este Iertător, Îndurător. Am zis: «Coborâți (din Rai) cu toții și când va veni pentru voi de la mine o Călăuzire, cei care vor urma Călăuzirea Mea nu vor avea a se teme și nici nu se vor întrista. Iar aceia care nu cred și iau semnele Noastre drept minciuni, aceia fi-vor părtașii Focului și în el veșnic se vor afla»⁴¹. Și: „Noi v-am creat și v-am dat chip și le-am zis apoi îngerilor: «Prosternați-vă înaintea lui Adam!» Și s-au prosternat ei, afară de Iblis, care nu a fost printre cei care s-au prosternat. L-a întrebat: «Ce te-a oprit să te prosternezi, când ți-am poruncit?» A răspuns: «Eu sunt mai bun decât el! Pe mine m-ai făcut din foc, iar pe el l-ai făcut din lut!» A grăit (Allah): «Coboară de aici, ca să nu te mai arăți semeț aici! Deci ieși afară și tu vei fi dintre cei vrednici de dispreț!». A răspuns: «Dă-mi un răgaz până în Ziua când vor fi înviați (din morți)!» A grăit (Allah): «Vei fi dintre aceia cărora li se va da păsuire!» A zis (Iblis): «Pentru că m-ai ademenit, îi voi pândi pe ei pe drumul Tău cel drept. Și îi voi împresura în valuri, din față și din spatele lor, de la dreapta și de la stânga lor, și nu-i vei afla pe cei mai mulți dintre ei mulțumitori» A grăit (Allah): «Ieși de aici, disprețuit și alungat! Cât despre aceia dintre ei care te vor urma, voi umple Gheena cu voi toți! Iar tu, o, Adam! Sălășluiește tu împreună cu soața ta în Rai! Mâncați voi ori de unde voiți, însă nu vă apropiați de acest pom, căci altfel veți fi dintre cei nelegiuți!» Dar Șeitan i-a ispitit, voind să le arate goliciunile care le fuseseră ascunse, zicând: «Domnul vostru nu v-a oprit de la acest pom decât pentru ca voi să nu deveniți îngeri și să nu fiți nemuritori!» Și el s-a juruit lor: «Eu sunt pentru voi un bun sfătuitor!» Așadar, el i-a înșelat prin amăgire. Și când ei au gustat din acel pom, li s-au descoperit goliciunile lor și au început să-și pună peste ele frunze din Grădină. Și Domnul lor i-a chemat. Și au răspuns ei: «Doamne, am fost nedreți cu sufletele noastre și dacă nu ne ierți și nu Te

³⁹Coranul prezintă felul în care omul a fost creat: „...am creat pe om din apa aleasă venită din lut, apoi l-am făcut o picătură într-un loc sigur. Apoi am creat din picătură un cheag și am făcut din cheag o bucată de carne și am făcut din bucată de carne oase și am îmbrăcat oasele cu carne. Apoi l-am scos la iveală ca o altă făptură”, indicând totodată destinul omului: „...veți fi voi morți, iar în ziua învierii veți fi readuși la viață”. *Coranul*, 23, 12-16.

⁴⁰*Ibidem*, 20, 120-122.

⁴¹*Ibidem*, 2, 35-39.

înduri de noi, vom fi printre cei pierduți». Le-a spus (Allah): «Coborâți! Vă veți fi dușmani unul altuia și pe pământ veți avea sălaş și plăcere până la un timp!» Apoi (a mai) grăit: «Pe el veți trăi, pe el veți muri și din el veți fi voi scoși! O, fii ai lui Adam! Noi v-am dat vouă straie care să vă acopere goliciunile, ca și podoabe. Dar veșmântul smereniei, acesta este cel mai bun! Acesta este (unul) dintre semnele lui Allah; poate că ei își vor aminti. O, fii ai lui Adam! Să nu vă amăgească Șeitan, așa cum i-a scos pe părinții voștri din Rai, dezbrăcându-i de veșmintele lor, ca să le arate goliciunile lor!»⁴²

Pe Iblis l-a blestemat până în Ziua Judecății⁴³, zicându-i: „Coboară de aici”⁴⁴, „Ieși de aici”⁴⁵ – „Coboară de aici” și „Ieși de aici” indică faptul că Iblis se afla în Paradis și că Allah i-a poruncit să părăsească acel loc, întrucât el a decăzut din poziția și demnitatea ce i-au fost conferite. Această onoare i-a fost retrasă după ce a arătat trufie, invidie și nesupunere în fața Domnului său și a fost alungat pe pământ în umilință deplină⁴⁶.

În continuarea, versetele relevă că Allah s-a adresat lui Adam și Evei, în sensul că oamenii vor fi dușmanii răului și el le va fi dușman lor. Allah l-a învățat pe Adam măiestria fiecărui lucru și i-a dăruit „roadele Paradisului” roade ce reprezintă suma faptelor plăcute lui Allah. Având dimensiunea veșniciei, roadele edenice sunt superioare roadelor omului, care sunt vremelnice⁴⁷.

În islam, se consideră că păcatul comis în Paradis a fost iertat de către Allah: „Adam a primit de la Domnul său cuvinte (cu care să se roage) și (El) l-a iertat, căci El este iertător, îndurător”⁴⁸. Cu toate acestea, păcatul continuă să producă efecte în umanitate din cauza răspunsului pozitiv al omului la provocările lui Iblis? „...cine te va urma pe tine (Iblis) dintre ei, Gheena va fi răsplata voastră – bogată răsplată! Tulbură-i cu glasul tău pe aceia care poți dintre ei și adu-i împotriva lor pe călăreții tăi și pe pedestrașii tăi! Fă-te părtaș cu ei la bunurile lor și la copiii lor și fă-le lor făgăduințe!» Însă nu făgăduiește Șeitan decât numai ca să înșele! «Asupra robilor Mei tu nu vei avea putere! Și Domnul tău este de ajuns ca Ocrotitor!»⁴⁹. Dar Allah, care cunoaște din veci destinul fiecărei persoane și determină faptele acestora – „Nicio nenorocire nu se îndreaptă pe pământ și nici în sufletele voastre fără ca ea să

⁴²*Ibidem*, 7, 10-27.

⁴³*Ibidem*, 15, 31-36.

⁴⁴*Ibidem*, 7, 13.

⁴⁵*Ibidem*, 7, 18.

⁴⁶I. Khatir, *Istorie despre profeți*, editată și tradusă de către Liga Islamică și Culturală din România, Ed. Islam, București, 2004, p. 19. <http://www.muslim-library.com/dl/books/ro3487.pdf>

⁴⁷*Ibidem*, p. 26-27.

⁴⁸*Coranul*, 2, 37.

⁴⁹*Coranul*, 17, 61-65.

nu se afle într-o carte, înainte ca Noi să o pricinuim”⁵⁰, sau: „Oare nu știi că Allah cunoaște ceea ce este în cer și pe pământ? Acestea sunt într-o Carte (Tablele Păstrate) și aceasta este pentru Allah (un lucru) ușor!”⁵¹ –, nu este străin de drama umanității. Dimpotrivă, el e cel ce îndeamnă omenirea „pe calea adevărului”⁵², cel care dă putere (*qudrah*) creaturii sale în lupta cu răul și libertatea de-a alege (*khitiyar*)⁵³.

Păcatul desemnează ceea ce este „interzis”, „nepermis” sau „ilegal” – „haram”. Opusul păcatului (*haram*) este cuvântul „halal”, termen care înseamnă „permis”, „legal”, sub aspect religios⁵⁴. Cum omul este *khalifah* (autoritate în care se reflectă numele și calitățile divine), el are dreptul de a domni asupra pământului – este vorba despre o autoritate și o putere de „împrumut”, care însă se coroborează cu însușirea denumită `abd, respectiv calitatea de a se afla permanent într-o deplină supunere față de Dumnezeu.

Natura teomorfă, omul (insuflat cu spirit divin, în care se reflectă numele și calitățile lui Allah, chipul divin), dispune de inteligența dinainte de cădere, pe care o poartă în suflet. Drama omului rezidă însă în aceea că el dorește să facă uz de inteligența și de puterea sa fără să realizeze că nu este Dumnezeu, ci o imagine, o reflexie a numelor și calităților divine. Marcantul dezechilibru între om și el însuși, între el și natură, e că omul dorește să rămână *khalifah* – așa cum a fost creat, fără a fi și `abd – ceea ce a fost creat să fie, dată fiind acea enigmatică libertate (*khitiyar*) de a se răzvrăti chiar împotriva a ceea ce este în realitate⁵⁵.

Doctrina islamică evocă și un pact făcut între Dumnezeu și om încă dinaintea creării lumii: „Când Dumnezeu făcu să iasă o seminție din coapsele fiilor lui Adam, El îi puse să mărturisească împotriva lor înșiși: «Nu sunt eu Domnul vostru?» Ei spuseră: «Da, așa mărturisim!»⁵⁶ Din această încuviințare reiese destinul omului și anume acela de a sta sub povara credinței (*amânah*) pe care nicio altă creatură nu a îndrăznit s-o accepte⁵⁷. Această însărcinare a cărei acceptare a fost refuzată de către întreaga creație este chiar povara domniei lui Dumnezeu pe pământ. Acceptarea acestei însărcinări înseamnă acceptarea libertății și, totodată, a responsabilității atât față de Dumnezeu, cât și față de ansamblul creaturilor. Înseamnă libertatea de a transcende toate nivelurile existenței și de a ajunge la prezența divină, depășind chiar și condiția de înger, după cum se afirmă în scrierile islamice.

⁵⁰*Ibidem*, 57, 22.

⁵¹*Ibidem*, 22, 70.

⁵²*Ibidem*, 42, 13.

⁵³H. Frederick, *Man in Eastern Religions*, The Epworth Press, London, 1946, p. 71-72.

⁵⁴P. Hughes, *A dictionary of Islam*, 2001, p. 163.

⁵⁵A Noranda, *Cine este Omul? Răspunsul peren al islamului*, traducere de Radu Iliescu, <http://introducere-la-islam.blogspot.ro>

⁵⁶*Coranul*, 7, 172

⁵⁷*Ibidem*, 33, 72.

Dar mai înseamnă și posibilitatea omului de a se răzvrăti, de a nega Realitatea ultimă. Măreția condiției umane stă tocmai în caracterul sublim al țelului care poate fi atins și în groaza abisală la care poate ajunge. Oricare ar fi calea aleasă, omul nu se poate sustrage de la măreția condiției sale – situarea la intersecția dimensiunilor „orizontală” și „verticală” ale realității. Chiar și atunci când se străduiește să uite de această natură și se consideră pe sine doar un animal care se întâmplă să gândească, el tot nu poate evada din dimensiunea cosmică a ființei sale⁵⁸.

Omul nu poate evita consecințele aceluia păcat originar în virtutea căruia a acceptat însărcinarea (*amânah*) din partea lui Dumnezeu, primind anumite drepturi dar delegându-i-se și anumite responsabilități. Antropologia spirituală a islamului consideră *din* (legea) drept condiția necesară pentru o deplină umanitate. Ca omul să trăiască lipsit de *din* ar însemna să fie uman doar accidental, ar însemna să fie lipsit de o clauză absolut esențială, și anume aceea de a accepta povara credinței (*amânah*) pe care o reprezintă și care definește condiția umană. Amnezic din fire, omul are, prin urmare, permanent nevoie de revelația și grația divine.

Iblis este un lucru rău, dar este un lucru rău numai pentru cei care îl urmează. Dacă nu ne supunem lui și nu-l ascultăm și ne abținem de la rău, atunci acest lucru devine un lucru bun, pentru că este drumul nostru către Paradis și vom fi răsplătiți pentru că am făcut binele și ne-am abținut de la rău: „Răul (stricăciunea) s-a arătat pe uscat și pe mare, din pricină a ceea ce săvârșesc mâinile oamenilor (păcatele), pentru că Allah să-i facă să guste o parte din ceea ce ei au făcut. Poate că ei se vor întoarce (la Allah prin căință și cererea de iertare)!”⁵⁹

Înfăptuirea binelui e necesară pentru ca omul să ajungă în Paradis. Când Allah crează un om pentru Paradis, el îi înlesnește să săvârșească faptele locuitorilor Paradisului, până când moare. Iar când Allah crează un om pentru Iad, atunci îi facilitează să înfăptuiască faptele oamenilor Iadului, până ce moare.

Păcatele comise de către om fac ca specificul condiției umane să fie marcat de suferințe și maladii ale sufletului și ale trupului, care vor fi eradicate total în Paradis, unde nu există nici frig, nici căldură, nici boală⁶⁰.

Bolile sufletești sunt asociate cu procese lăuntrice nefirești, cum ar fi: *inima împietrită, lipsa credinței, scufundarea în această lume* (preocuparea excesivă de avere, soție, copii), *absența unui exemplu de urmat* în viață și *indiferența* față de studiul și preceptele Coranului, iar ca remedii sunt recomandate: *participarea la cursuri și predici, meditația asupra măreției lui*

⁵⁸A Noranda, *Idem*.

⁵⁹*Ibidem*, 30, 41.

⁶⁰*Ibidem*, 10, 100; 16, 38; 9, 120.

Allah, rugăciunea stăruitoare, săvârșirea de fapte bune, evaluarea zilnică a conștiinței și frică de un final nefericit.

Deși boala este rea, acceptarea ei devine un lucru bun, deoarece duce la iertarea păcatelor. Pentru orice boală, necaz, griji sau durere care afectează un musulman, până și înțepătura unui spin, Allah elimină unul dintre păcatele sale (minore). Asemănător, Iblis este un lucru rău, dar este un lucru rău numai pentru cei care îl urmează. Dacă oamenii nu ne supun lui și nu-l ascultă și se abțin de la rău, atunci acest lucru devine un lucru bun, pentru că este drumul umanității către Paradis.

Răul apare atunci când e utilizat ca rău. El vine de la creație, depinzând de cum ne folosim de ceea ce Allah a creat. Atunci când omul păcătuiește și se întorcem către Allah cu căință (sinceră), Allah manifestă atributul său de iertător. Așa se face că, în rugăciune, musulmanii solicită de la Allah iertarea de păcate: „Cu smerenie mi-am întors fața spre Cel care a creat cerurile și Pământul și nu mă aflu printre cei care-i fac asociați lui Allah. Cu adevărat, rugăciunea mea, jertfa mea, viața mea și moartea mea sunt pentru Allah, Stăpânul lumilor, care nu are pe nimeni egal; aceasta mi-a fost poruncit și sunt dintre cei care se supun. O, Allah, Tu ești Stăpânul Absolut, nu există altă divinitate în afară de Tine. Tu ești Domnul meu și eu sunt robul Tău. Mi-am nedreptățit sufletul și mi-am recunoscut păcatele, așa că iartă-mi toate păcatele, căci nimeni nu iartă (păcatele) în afară de Tine. Condu-mă spre cele mai minunate dintre virtuți, căci nimeni nu mă poate conduce spre ele în afară de Tine, și îndepărtează-mă de cele mai josnice dintre însușiri, căci nimeni nu mă poate îndepărta de ele în afară de Tine. Iată-mă, răspund chemării Tale, fericit să te slujesc. Tot binele se află în mâinile Tale și răul nu vine de la Tine. Exist prin voia Ta și la Tine mă voi întoarce. Slăvit și Preamărit ești Tu, caut iertarea Ta și mă căiesc la Tine”⁶¹

Versetele citate arată că Allah nu creează răul pur, care nu are nicio parte bună sau nu conține niciun fel de beneficiu, înțelepciune sau milă, și nici nu pedepsește pe cel ce nu a săvârșit un păcat. Un lucru poate fi prin natura sa bun, atunci când este privit dintr-un anumit punct de vedere și, în același timp, poate fi rău când e privit dintr-altul. Prin intermediul răului, Allah își testează supușii, așa că există oameni care îl urăsc pe diavol, luptă împotriva lui și a căii lui și sunt în dușmănie cu el și cu adepții lui, și există alți oameni care sunt supușii lui.

Slujitorul lui Allah trebuie să cunoască ceea ce este benefic pentru el în această viață. Abilitatea omului vine de la Allah, care-i facilitează robului său înțelegerea deplină a realității. Iar Mahomed e cel ce i-a direcționat pe musulmani către esența existenței (*uboodiyah*), respectiv i-a călăuzit și

⁶¹*Pomeniri și rugi din Coran și Sunna pentru credincioșii musulmani. Ruga de început a rugăciunii (după takbir – rostirea „Allahu Akbar!”), p. 21-22. <http://www.islam.ro/pdf/32878874Rugi-si-pomeniri.pdf>*

îndrumat către cel atoateștiutor, către ceea ce este bun, către Allah. Când Allah îl îndrumă și îl călăuzește prin știința sa pe om, acesta are parte de binecuvântare divină, în toate acțiunile sale. De aceea, omul trebuie să-i ceară lui Allah să-l facă mulțumit cu alegerea sa, chiar și atunci când Allah poate să aleagă ceva ce nu îi este pe plac, robul său neștiind că acest lucru este un bine pentru el: „Probabil voi urâți un lucru care este bun pentru voi; și probabil voi iubiți un lucru care este rău pentru voi. Și Allah știe, în timp ce voi nu știți”⁶².

Păcatele majore în islam, sau „al-Kaba'ir”, sunt necredința (*kufir*), ipocrizia (*nifaq*), idolatria (*shirk*), neglijarea stâlpilor islamului, violarea drepturilor părinților, crima, practicarea magiei, adulterul, păcatele trupești și homosexualitatea, specula cu bani și dobânzile, furturile și uzurparea, bârfirea oamenilor nevinovați (în special a femeilor virtuozose), dezertarea, jocurile de noroc, cheltuirea banilor pe nedrept ai unui orfan, minciuna, calomnia, bârfa, batjocorirea celorlalți, spionarea și suspiciunea, abandonarea rudelor, nedreptatea, fraudă și înșelăciunea, încălcarea drepturilor celorlalți oameni, mândria și aroganța, depunerea de mărturii și jurăminte mincinoase, oprimarea, cheltuirea averii câștigate pe nedrept, înșelătoria la cântar, sinuciderea, darea și luarea de mită, superbia, folosirea religiei sau a „semnelor lui Allah” pentru beneficiile lumești, trădarea încrederii publice, ascultarea conversațiilor private, încălcarea unei promisiuni, ghicitul și credința în ghicitori, jignirea vecinilor, jignirea și abuzarea musulmanilor, sacrificarea unui animal în alt nume decât cel al lui Allah⁶³.

Dacă cineva evită păcatele majore, păcatele minore îi vor fi trecute cu vederea de către Allah. Profetul ar fi spus că nu există nicio persoană care să se roage de cinci ori pe zi, care să postească în timpul lunii Ramadan și care să se înfrâneze de la păcate, ca porțile Paradisului să nu fie deschise pentru ea: „Dacă vă feriți de păcatele grele care vă sunt oprite, Noi vom șterge relele voastre și cu cinste vă vom lăsa să intrați în Rai”⁶⁴. Din acest motiv, credinciosul musulman trebuie să se teamă de toate categoriile de păcate, pentru că fiecare păcat s-ar putea să fie netrecut cu vederea de către Allah.

Nu există, însă, niciun om care să nu aibă un ungher alb în inima sa. Când acesta comite un păcat, apare o pată neagră odaia inimii. Dacă el se căiește, pata dispare, dar dacă se afundă în păcat și continuă să păcătuiască, negreala continuă să se extindă până când învăluie complet albul inimii. Când colțul alb este complet acoperit de întuneric, păcătosul nu se va mai întoarce niciodată la ceea ce este bine: „Nu! Inimile le-au fost pecetluite de ceea ce au dobândit”⁶⁵.

⁶²Coranul, 2, 216.

⁶³A. Ünäl, *Viața în islam*, traducere de Mirela Cantimur, Ed. RAO, București, 2010, p. 315.

⁶⁴Coranul, 4, 31.

⁶⁵*Ibidem*, 83, 14.

Inima întunecată este imună la sfaturi și povețe. Cei care au „inima înnegrită” nu sunt deloc impresionați sau atinși de sfaturi, pentru că păcatele lor au făcut ca întunecimea să le cuprindă în întregime centrul ființei lor. Pierderea ochiului interior îi împiedică să perceapă adevărurile și nu pot să recunoască adevărul nici atunci când îl văd. Ei nu pot să accepte niciun îndemn și nu pot să revină la calea virtuții.

Cel care comite un păcat major, și nu se căiește, este un păcătos. Nu este permisă efectuarea rugăciunii (*sala*) în spatele său, adică el nu poate conduce rugăciunea în grup. Mărturia lui nu poate fi acceptată, iar după moarte, el va fi supus pedepsei divine. O asemenea persoană mai poate să dobândească mântuirea prin mijlocirea descendenților profetului.

Mijlocirea(*șafa'at*) este un favor pentru cei păcătoși. Existența mijlocirii este dreptul oferit profetului și imamilor purificați, pentru a arăta importanța și statutul pe care-l dețin aceștia în lume. Cei care comit păcate și se încredințează spre mijlocire descendenților profetului pot să urce înălțimile celeste la fel ca celelalte grupuri de oameni. Cu toate acestea, mijlocirea nu trebuie considerată ca fiind un permis pentru comiterea păcatelor, nici nu ar trebui să facă pe nimeni nepăsător în ceea ce privește căința.

A păcătuirii fără să te căiești, în speranța mijlocirii, doctrina islamică consideră că e ca și cum ai consuma otravă, sau ca și cum ai pune mâna în gura unui șarpe, în speranța că va veni un doctor care te va vindeca. Cel care săvârșește fapte indecente, în speranța că va avea parte de mijlocire după moarte, nu poate fi sigur că mijlocirea îl va salva. Mijlocirea vine însă în salvarea cuiva, dacă respectiva persoană a murit având credința corectă. Dacă un om va fi luat de moarte pe neașteptate, rugăciunea mijlocitorilor va fi zadarnică și nu va avea niciun efect: „Atunci mijlocirea celor mijlocitori nu le va fi de folos”⁶⁶, sau: „Sfârșitul celor care-au făcut rău a fost rău, căci ei au socotit semnele lui Dumnezeu minciuni și le-au luat în derâdere”⁶⁷. Cei care se înfrânează de la păcatele majore, sunt însă neîndoielnic acceptați în Paradis.

3. Păcatul și îndreptarea în creștinism

Antropologia creștină afirmă că omul este opera lui Dumnezeu. El este „chip” divin, expresie treimică, creatura Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfânt. Chipul divin din om dă ființei umane o dimensiune teologică.

Fiind chip al lui Dumnezeu, omul îl reprezintă pe Dumnezeu pe pământ ca partener și ca manifestare a slavei divine. Chipul nu este o oarecare calitate, un „ceva” situat „undeva” – peste sau în constituția omului, ori într-o latură a acesteia –, ci definiția sa ultimă și destinul său ontologic. Dumnezeu

⁶⁶*Ibidem*, 74, 48.

⁶⁷*Ibidem*, 30, 10.

e reprezentat pe pământ prin imaginea Sa (chipul Său), care e o revelație indirectă a Ființei divine în formă pământească. Chipul integrează persoană umană (corpul și spiritul) și comunitatea umană (nu doar individul).

Asemănarea cu Dumnezeu vizează inițiativa lui Dumnezeu de a se descoperi și împărtăși omului, dar și răspunsul omului, concretizat în acțiunea de proiectare a dimensiunii sale teologice la nivel existențial. Răspunzând inițiativei divine, omul actualizează condiția asemănării. Conform ca imagine cu Dumnezeu, dat fiind că are o structură ființială teologică, omul se aseamănă cu Modelul său, trăind și purtându-se dumnezeiește. Asemănarea nu înseamnă doar reverențiozitate față de Creator; asemănarea implică comuniunea cu Dumnezeu, relații interumane exemplare și raporturi sacre cu ecosistemul. Desăvârșirea umană e o acțiune sinergică, divino-umană.

Omul este „neamul lui Dumnezeu”⁶⁸, este înrudit cu Dumnezeu, ceea ce-l predestinează la îndumnezeire. Între Dumnezeu și omul îndumnezeit, diferența constă în aceea că Dumnezeu este necreat, iar omul există prin creație. Creștinismul se definește drept imitarea firii dumnezeiești, unită în una și aceeași natură omenească. Un creștin desăvârșit, spune Nil Sinitul, va socoti după Dumnezeu pe toți oamenii ca pe Dumnezeu însuși!”

Prin creație, omul se află nu doar în fața, ci în inima lui Dumnezeu. Adam a fost creat cu capacitatea de a nu muri. El se bucura de o situație privilegiată, exercitându-și autoritatea prin puterea minții sale și făcând cunoscută binecuvântarea lui Dumnezeu în lume. Liber prin creație și în mijlocul creației, omul nu era în sine perfect, desăvârșirea sa fiind condiționată de maniera în care avea să răspundă generozității divine, prin acțiuni conforme cu voia divină și prin conlucrarea cu harul dumnezeiesc.

Omul paradisiac se afla sub dreptatea, mila și iubirea lui Dumnezeu. Era legat de Părintele său prin iubire și se afla la dispoziția Lui, la fel cum Acesta se afla la dispoziția sa.

Împărat peste cele de pe pământ, Adam a fost atenționat că starea sa ar putea fi afectată în situația în care va sfida voința divină: „În ceasul în care veți mânca din pomul din care V-am poruncit numai din acesta să nu mâncați, cu moarte veți muri”⁶⁹. Astfel, încălcarea recomandării de către Adam a modificat ontologic condiția umană. Dialogul creaturii cu Creatorul este lămuritor: „Și a strigat Domnul Dumnezeu pe Adam și i-a zis: «Adame, unde ești?» Răspuns-a acesta: «Am auzit glasul Tău în rai și m-am temut, căci sunt gol, și m-am ascuns». Și i-a zis Dumnezeu: «Cine ți-a spus că ești gol? Nu cumva ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit să nu mănânci?» Zis-a Adam: «Femeia care mi-ai dat-o să fie cu mine, aceea mi-a dat din pom

⁶⁸Faptele Apostolilor, 17, 29.

⁶⁹Facerea, 2, 17; 3, 11.

și am mâncat». Și a zis Domnul Dumnezeu către femeie: «Pentru ce ai făcut aceasta?» Iar femeia a zis: «Șarpele m-a amăgit și eu am mâncat»⁷⁰.

Culpa protopărinților a fost comună. Adam, în loc să-și recunoască vina, a transferat responsabilitatea asupra Evei și asupra Creatorului: „Femeia pe care Tu mi-ai dat-o, să fie cu mine, aceea mi-a dat din pom și am mâncat”⁷¹, adică: „Pe care Tu mi-ai dat-o!” În loc să declare: Am păcătuit!, sau: Da, am greșit nesocotind cuvântul Tău! Ai milă de mine!, cei doi nu și-au revenit în sine. Ce a urmat? „Prin osteneli și sudoare să-ți mănânci pâinea ta! Spini și pălămidă să-ți răsără pământul!”⁷² și la sfârșit: „Pământ ești și în pământ te vei întoarce!”⁷³.

Și Mântuitorul Iisus Hristos a făcut din căință o tema de reflecție maximă: „Pocățiți-vă, căci s-a apropiat Împărăția Cerurilor”⁷⁴, iar Sfântul Apostol Pavel confirma: „...ce va da omul în schimb lui Dumnezeu?”⁷⁵. Deci, fără pocăință profundă e imposibilă mântuirea, pentru că El este Domnul Dumnezeu nostru, și noi suntem poporul Lui. Indiferent că păcatul este trupesc sau mintal, el generează patimile, sau nestăpânirea sufletului, iar ștergerea lui presupune un profund și sincer act de pocăință.

Mesajul Sfintei Scripturi referitor la pocăință este clar și lămuritor: căința e modalitatea prin care omul recapătă starea harică de dinaintea comiterii păcatului. Pocăința relevă efortul persoanei de a se transforma lăuntric, de a atinge condiția necesară intrării în dialog, în comuniune cu Dumnezeu cel tripersonal. Ea eliberează spiritul din carcerățiile egoismului și arată intenția subiectului de a se afilia mediului de viață divin.

Dacă în brahmanism și budism faptele rămân înregistrate de-a pururi și nu se șterg, în creștinism credința și căința le desființează cu totul⁷⁶. Pocăința este o necesitate morală, o trebuință fundamentală a naturii omenești. Ea ridică omul de la moarte la viață. Căința e singura soluție prin care poate fi redobândită viața veșnică în împărăția lui Dumnezeu, raiul eshatologic.

Potrivit Noului Testament, cei ce vor trăi veșnic sunt oamenii drepți⁷⁷. Aceștia vor fi înfiați de Dumnezeu⁷⁸, nu vor mai flămânzi, nu vor înseta, nu vor plânge⁷⁹, vor fi ca îngerii⁸⁰, îl vor contempla pe Dumnezeu⁸¹, vor

⁷⁰*Ibidem*, 3, 9-13,

⁷¹*Ibidem*, 3, 12-13.

⁷²*Ibidem*, 3, 18.

⁷³*Ibidem*, 3, 19.

⁷⁴*Matei*, 4, 17.

⁷⁵*Romani*, 11, 35.

⁷⁶N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, Ed. Mănăstirii Rohia, Rohia, 2005, p. 86.

⁷⁷*Matei*, 25, 46. *Luca*, 20, 36. *Apocalipsa*, 2, 11.

⁷⁸*Apocalipsa*, 21, 7.

⁷⁹*Ibidem*, 6, 16-17.

⁸⁰*Marcu*, 12, 25. *Luca*, 20, 36.

⁸¹*Matei*, 5, 8.

cunoaște în chip desăvârșit⁸², vor primi cununi⁸³, vor șede pe scaune judecând cele douăsprezece seminții ale lui Israel⁸⁴, vor lua parte la ospete cu patriarhii Vechiului Testament⁸⁵, vor gusta din pomul vieții care se află în mijlocul raiului⁸⁶, vor fi îmbrăcați în haine albe și vor fi scriși în cartea vieții⁸⁷, vor avea corpuri cerești asemenea lui Hristos⁸⁸, vor vedea slava Lui⁸⁹, vor fi pururea cu Hristos⁹⁰, vor domni împreună cu El⁹¹, vor străluci ca soarele⁹². Iar concluzia despre ce rezervă Dumnezeu celor ce se căiesc și Îl iubesc a exprimat-o admirabil Sfântul Apostol Pavel: „Ceea ce a pregătit Dumnezeu pentru cei ce-L iubesc, acelea ochiul încă nu le-a văzut, și urechea nu le-a auzit, și la inima omului nu s-au suit”⁹³.

În Noul Testament, căința are o formă orantică: „Cred, Doamne! Ajută necredinței mele”⁹⁴; „Doamne, sunt om păcătos”⁹⁵; „Tată, am greșit la cer și înaintea ta și nu mai sunt vrednic să mă numesc fiul tău”⁹⁶ „Mă căiesc”⁹⁷; „Dumnezeule, fii milostiv mie, păcătosului”⁹⁸.

Pocăința este adevărată numai atunci când omul, conștientizând păcatele comise, se căiește pentru ele și le părăsește. Când nu se căiește și nu le abandonează, sau deznădăjduiește ori se încrede peste măsură în bunătatea lui Dumnezeu, nu se poate vorbi de pocăință. Căința este adevărată atunci când omul nu vorbește despre păcate, ci se luptă cu ele și le biruiește și se învrednicește de iertare lui Hristos, concretizată prin dezlegarea făcută de preotul Bisericii⁹⁹.

Spre deosebire de iudaism și islamism, blocate pe figura monarhică a lui Dumnezeu, creștinismul oferă perspectiva comuniunii umanității în Dumnezeu și între Acesta și umanitate. Teologia creștină pune accentul pe har și pe perspectiva divino-umanității lui Iisus ca finalitate a întregii

⁸²*I Corinteni*, 13, 12.

⁸³*I Petru*, 5, 4.

⁸⁴*Matei*, 19, 28.

⁸⁵*Ibidem*, 8, 11.

⁸⁶*Apocalipsa*, 2, 7.

⁸⁷*Ibidem*, 3, 5.

⁸⁸*Filipeni*, 3, 21.

⁸⁹*Ioan*, 17, 24.

⁹⁰*I Tesaloniceni*, 4, 17.

⁹¹*II Timotei*, 2, 12.

⁹²*Matei*, 8, 43.

⁹³*I Corinteni*, 2, 9.

⁹⁴*Marcu*, 9, 24.

⁹⁵*Luca*, 5, 8.

⁹⁶*Ibidem*, 15, 21.

⁹⁷*Ibidem*, 17, 4.

⁹⁸*Ibidem*, 18, 13.

⁹⁹* * *, *Ne vorbesc Stareții de la Optina*, traducere de Cristea Florentina, Ed. Egumenița, Galați, 2007, p. 134.

oikonomii dumnezeiești. De altfel, revelația divină arată că Dumnezeu a descoperit voința Sa concretă privind standardul de comportare pentru oameni și că oamenii, în general, sunt capabili să recunoască voința lui Dumnezeu¹⁰⁰; că Dumnezeu nu a predestinat pe nimeni spre a face rău, adică Dumnezeu oferă fiecăruia oportunitatea de a duce la bun sfârșit voința divină, că oamenii în au libertate spre a fi în stare să refuze să facă voia lui Dumnezeu. În limbaj biblic, acest refuz se numește „păcat”. Când refuzul de a face voia lui Dumnezeu este o hotărâre radicală liberă și conștientă se numește „păcat grav” și dacă nu e retractat până la moarte va conduce la despărțirea veșnică de Dumnezeu.

Clasificând păcatele din perspectiva moralei creștine, deși, ca și virtutea, păcatul este unul, rezultă două categorii de păcate: a) *păcate grele* sau *de moarte* și b) *păcate ușoare*¹⁰¹.

Păcatele grele sau *de moarte* se împart în trei categorii: a) *Păcate capitale*, care sunt rădăcina altor păcate; b) *Păcate împotriva Duhului Sfânt* și c) *Păcate strigătoare la cer*, care nesocotesc dreptatea și victimele cer de la Dumnezeu pedepsirea celor ce i-au nedreptățit încă în această viață.

Păcate capitale sunt acele acțiuni negative care fie că izvorăsc din ființa noastră – „Căci dinăuntru, din inima omului, ies cugetele cele rele, desfrânările, hoțiile, uciderile, adulterul, lăcomiile, vicleniile, înșelăciunea, nerușinarea, ochiul pizmaș, hula, trufia, ușurătatea. Toate aceste rele ies dinăuntru și îl spurca pe om”¹⁰² –, fie din provocările diavolului. Sunt numite „capitale” sau „de căpătâi” pentru ca acestea generează toate celelalte păcate.

Conform tradiției creștine, păcatele capitale sunt în număr de șapte: *mândria (slava de sine), iubirea de argint (bani), desfrânarea, invidia*

¹⁰⁰Romani, 1, 18-19.

¹⁰¹O altă clasificare cuprinde următoarea diviziune: a) *păcatul original* sau *strămoșesc*, respectiv păcatul săvârșit de Adam și transmis tuturor urmașilor lui prin naștere și *păcatul personal*, concretizat prin *actualitate*, aspect ce constă din încălcarea sau omiterea legii la un moment dat, și *habitualitate*, materializat prin perpetuarea stării de culpabilitate; a) *păcatele de comitere*, marcate prin sfidarea recomandărilor divine și *păcatele de omitere*, consemnate prin neîmplinire voinței lui Dumnezeu; a) *păcate contra lui Dumnezeu*, b) *contra noastră înșine* și c) *contra aproapelui nostru*; a) *păcate interne* (cu gândul) și b) *păcate externe* (cu cuvântul sau cu fapta) – aici intră și *păcatele trupești*, la a căror săvârșire ia parte trupul sau simțurile (îmbuibarea, beția, desfrânarea etc.) și *păcatele sufletești* (mândria, invidia, ura, răzbunarea etc.) precum și *păcatele proprii* (păcatele subiective) și *străine* (păcatele induse); a) *păcate ale răutății*, făcute în deplină cunoștință și libertate, b) *păcate ale slăbiciunii*, săvârșite fie din din patos fie din ispitire aprigă; c) *păcate ale neștiinței și neglijenței*, comise din neștiință, din nebăgare de seamă și din grabă; a) *păcate materiale*, când se consideră numai actul în sine, independent de determinarea voinței libere și b) *păcate formale*, când se consideră păcatul în însăși răutatea și caracterul destructiv al violării deliberate a legii – orice călcare involuntară și neimputabilă a legii este *păcat material*, iar călcarea voluntară și imputabilă este *păcat formal*.

¹⁰²Marcu, 7, 21.

(*pițma*), *cupiditatea (lăcomia)*, *furia (mânia)* și *lenea (trândăvia)*. Între cele opt gânduri (duhuri) ale răutății, pe lângă cele deja amintite, Sfinții Părinți așează și *întristarea*.

Păcatele împotriva Duhului Sfânt sunt acțiunile prin care omul se împotrivesc voinței dumnezeiești și lucrărilor Duhului Sfânt. Tradiția creștină menționează în categoria acestor păcate acțiunile îndreptate împotriva *credinței, nădejzii și dragostei*, care sunt lucrări ale Duhului Sfânt. Aici se includ și acte cum ar fi contestarea adevărului revelat, continuarea vieții păcătoase cu nădejdea excesivă în iertarea lui Dumnezeu, deznădejdea în providența divină.

Păcatele strigătoare la cer vizează pervertirea inclinațiilor firești cu care am fost înzestrați de către Dumnezeu. Ele deformează chipul divin în noi, fapt pentru care impun o sancțiune chiar în lumea aceasta. Cauza lor este necredința și răutatea conștiinței, fiind săvârșite cu premeditare.

Potrivit tradiției creștine, păcate strigătoare la cer sunt următoarele cinci: *omuciderea conștiinței și avortul; homosexualitatea și perversiunile sexuale; oprimarea* persoanelor defavorizate (văduve, orfani, săraci, străini etc.); *injustiția socială* (financiară și materială) *nerespectarea și chinuirea părinților*.

Potrivit învățaturii ortodoxe, toate păcatele pot fi iertate în afară de păcatul împotriva Sfântului Duh: „Orice păcat și orice hulă se va ierta oamenilor, dar hula împotriva Duhului nu se va ierta. Celui care va zice cuvânt împotriva Fiului Omului, se va ierta lui; dar celui care va zice împotriva Duhului Sfânt, nu i se va ierta lui, nici în veacul acesta, nici în cel ce va să fie”¹⁰³. Chiar dacă promisiunea din *I Ioan, 1, 9* este plină de optimism – „Dacă mărturisim păcatele noastre, El este credincios și drept, ca să ne ierte păcatele și să ne curățească pe noi de toată nedreptatea”¹⁰⁴ – păcatul împotriva Duhului Sfânt nu se iertă întrucât păcătosul nu se căiește de el. Dumnezeu nu le va acorda cu sila iertarea păcătoșilor; ei trebuie să se pocăiască și să mărturisească.

Păcatul de neiertat nu numai că are de a face cu călcarea legii morale, dar este o ofensă adusă Duhului Sfânt, o jignire adusă calităților de bază ale Acestuia, respectiv aceea de a învăța toate și de a ne aduce aminte despre toate – „Dar Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe Care-L va trimite Tatăl, în numele Meu, Acela vă va învăța toate și vă va aduce aminte despre toate cele ce v-am spus Eu”¹⁰⁵ –, de a ne îndruma către Adevăr – „Iar când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul; căci nu va vorbi de la Sine, ci toate câte va auzi va vorbi și cele viitoare vă va vesti”¹⁰⁶ – și de-a ne

¹⁰³Matei, 12, 31-32.

¹⁰⁴I Ioan, 1, 9.

¹⁰⁵Ioan, 14, 26.

¹⁰⁶Ibidem, 16, 13.

dezvălui aspectul hidos al păcatului: „Dar Eu vă spun adevărul: Vă este de folos ca să mă duc Eu. Căci dacă nu Mă voi duce, Mângâietorul nu va veni la voi, iar dacă Mă voi duce, Îl voi trimite la voi. Și El, venind, va vădi lumea de păcat și de dreptate și de judecată”¹⁰⁷.

Pentru a înțelege acest lucru trebuie să înțelegem că a ierta pe păcătos înseamnă a-i reda viața deplină, a-i dărui din nou viața: însă când cineva nu dorește viața, ba o urăște și o disprețuiește, Dumnezeu nu are altceva să-i dea. Acesta este motivul pentru care un astfel de om este șters din Cartea celor vii¹⁰⁸. Prin urmare, conjuncția „dacă” din textul de la I Ioan, 1, 9 este plină de înțeles: „dacă ne mărturisim păcatele...” Pe temeiul autorității Cuvântului lui Dumnezeu, putem fi siguri că fiecare păcat va fi iertat, dacă este mărturisit cu credință și pocăință.

Temeiurile pentru Taina Mărturisirii sunt atât biblice cât și patristice. Vechiul Testament consemna că „pentru păcatul său, pe care l-a săvârșit, (omul credincios) să aducă Domnului jertfă din turmă, o oaie sau o capră din caprele sale, pentru vina păcatului, și-l va curăți preotul prin aceasta de păcatul său și i se va ierta păcatul”¹⁰⁹, subliniind totodată consecințele nefaste ale refuzului căinței, dar și rolul pozitiv al acesteia: „Cel ce își ascunde păcatele lui nu propășește, iar cel ce le mărturisește și se lasă de ele va fi miluit”¹¹⁰.

În zorii Noului Legământ, Înaintemergătorul Domnului proclama imperativ căința ca modalitate de acces în lumea lui Dumnezeu, zicând: „Pocăiți-vă, căci s-a apropiat împărăția cerurilor”¹¹¹, iar Mântuitorul Iisus Hristos a întărit predicția Sfântului Ioan Botezătorul: „S-a împlinit vremea și s-a apropiat împărăția lui Dumnezeu. Pocăiți-vă și credeți în Evanghelie”¹¹².

Puterea de a ierta și a lega păcatele oamenilor a fost promisă și transmisă Sfinților Apostoli de către Hristos Domnul: „Îți voi da cheile împărăției cerurilor – i-a precizat Sfântului Petru – și orice vei lega pe pământ va fi legat și în ceruri, și orice vei deslega pe pământ va fi dezlegat și în ceruri”¹¹³, dar și celorlalți ucenici: „Adevărat grăiesc vouă: Oricâte veți lega pe pământ, vor fi legate și în cer, și oricâte veți dezlega pe pământ, vor fi dezlegate și în cer”¹¹⁴, sau: „Pace vouă! Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit și Eu pe voi. Și zicând acestea, a suflat asupra lor și le-a zis: Luați Duh

¹⁰⁷*Ibidem*, 16, 7, 8.

¹⁰⁸Sfântul Nicolae Velimirovici, *Răspunsuri la întrebări ale lumii de astăzi: scrisori misionare*, traducere de Adrian Tănăsescu-Vlas, Ed. Sophia - Press, București, 2002, p 39.

¹⁰⁹*Leviticul*, 5, 5-6.

¹¹⁰*Pildele lui Solomon*, 28, 13.

¹¹¹*Matei*, 3, 2.

¹¹²*Marcu*, 1, 15.

¹¹³*Matei*, 16, 19.

¹¹⁴*Ibidem*, 18, 18.

Sfânt; Căroră veți ierta păcatele, le vor fi iertate și căroră le veți ține, vor fi ținute”¹¹⁵.

Capacitatea iertării încredințată de Hristos, Apostolii au valorizat-o exemplar. De pildă, Sfântul Pavel i-a muștrat pe desfrânați, dându-i anatemei: „Îndeobște, se aude că la voi e desfrânare, și o astfel de desfrânare cum nici între neamuri nu se pomenește, ca unul să trăiască cu femeia tatălui său... În numele Domnului nostru Iisus Hristos, adunându-vă voi și duhul meu, cu puterea Domnului nostru Iisus Hristos, să dați pe unul ca acesta satanei, spre pieirea trupului, ca duhul să se mântuiască în ziua Domnului Iisus”¹¹⁶, iar cu cei încreștinați s-a arătat solidar în exercițiul iertării păcatelor: „Iar cui îi iertați ceva, îi iert și eu; pentru că și eu, dacă am iertat ceva, am iertat pentru voi, în fața lui Hristos”¹¹⁷.

Textele neotestamentare arată lămurit că Sfinții Apostoli au transmis darul primit de la Iisus Domnul discipolilor, care, la rândul lor, l-au încredințat slujitorilor consacrați ai Bisericii: „luați aminte de voi înșivă și de toată turma, întru care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi – atenționa Sfântul Apostol Pavel –, ca să păstrați Biserica lui Dumnezeu, pe care a câștigat-o cu însuși sângele Său”¹¹⁸. Iar Sfântul Luca nota că „(Apostolii) hirotonindu-le preoți în fiecare biserică, rugându-se cu postiri, i-au încredințat pe ei Domnului în Care crezuseră”¹¹⁹. Iar Apostolul Pavel în epistolarul său adresat lui Timotei îi atrăgea atenția noului episcop în termeni severi: „Nu fi nepăsător față de harul care este întru tine, care ți s-a dat prin proorocie, cu punerea mâinilor mai-marilor preoților”¹²⁰. Odată iradiat harului preoției, se subînțelege că el incumba toate darurile primite de urmașii Mântuitorului de la Învățătorul lor, inclusiv capacitatea de a mijloci iertarea păcatelor.

Iar Dascălii Bisericii arătau că pocăința este o acceptare cu bucurie a smereniei și umilinței firii, o continuă exercitare a libertății umane, o înaintare cutezătoare spre o mai mare libertate spirituală. Scopul pocăinței nu este justificarea de sine, ci reintrarea în acel foc arzător de iubire în care sunt mistuite toate păcatele, toate imperfecțiunile, toate egoismele. „Dacă toți suntem păcătoși și nimenea nu e deasupra ispitelor, explica Sfântul Isaac Sirul, niciuna dintre virtuți nu e mai înaltă ca pocăința. Lucrul ei nu se poate sfârși niciodată. Căci ea li se potrivește tuturor păcătoșilor și dreptilor totdeauna dacă vor să dobândească mântuirea. Nu este niciun termen al

¹¹⁵Ioan, 20 21-23.

¹¹⁶I Corinteni, 5, 1-5.

¹¹⁷II Corinteni, 2, 8-10.

¹¹⁸Faptele Apostolilor, 20, 28.

¹¹⁹Ibidem, 14, 23.

¹²⁰I Timotei, 4, 14.

desăvârșirii ei, pentru că desăvârșirea chiar a celor desăvârșiți este nedesăvârșită”¹²¹.

Căința este, după o comparație a aceluiași, corabia care trece sufletul peste marea furtunoasă a patimilor, conducându-l spre limanul dumnezeiesc¹²². De la întuneric la lumină, de la deznădejdea morții la bucuria învierii, aceasta este traiectoria vieții păcătoase transformate prin pocăință. Iar alături de pocăință și în mod strâns legate de ea sunt smerenia și sinceritatea. Căindu-se pentru faptele săvârșite, creștinul își apreciază obiectiv faptele, se smerește și apoi se mărturisește¹²³.

„Și pentru că astfel stau lucrurile, povățuia Sfântul Simeon Noul Teolog, prima voastră grijă, fraților, să fie pocăința, plângerea care este legată de ea și însoțitoarele plângerii care sunt lacrimile; căci nu există pocăință fără plângere, cum nici plângere fără lacrimi, ci acestea trei sunt legate unele de altele și nu pot apărea decât împreunate”. Apoi, punând în lumină necesitatea de a plânge mereu, ca astfel și pocăința să fie continuă, arăta mai departe: „Așadar, să nu zică cineva că este imposibil a plânge zilnic, căci cine vorbește astfel afirmă că este imposibil să te pocăiești în fiecare zi și răstoarnă întreaga Sfântă Scriptură, ca să nu zic, chiar porunca lui Dumnezeu...”¹²⁴.

Lacrimile acestea „sunt dovada că pocăința a biruit învârtoșarea sufletului, provocată de păcătuirea îndelungată. Ele duc cu ea tina sufletului, după ce a curățit-o de pe geamul sufletului, deschizându-i iar perspectiva spre Dumnezeu și spre semeni și scoțându-l dintre zidurile de păcat și pământ ale egoismului. Ele se ivesc după ce pocăința a reușit să străpungă inima: „plânsul este ac de aur, care desface sufletul de toată alipirea și înlănțuirea, afirmă Ioan Scărarul”¹²⁵, și fac inima simțitoare și „moale, după ce se învârtoșase prin îmbibarea cimentului patimilor în ea”. Lacrimile redau firii transparența ei, ca să se poată vedea prin ea adâncurile duhovnicești și în primul rând ca subiectul însuși să poată vedea prin firea sa cerul. Lacrimile spală ochii și-i fac frumoși, pentru că spală inima și o fac frumoasă și nevinovată¹²⁶. De aceea, nu poate exista pocăință adevărată fără lacrimi. Starețul din muntele Sinaiului, Ioan Scărarul, constata, cu foarte multă dreptate: „Vinovatului care și-a primit sentința de condamnare la moarte nu-i mai arde să privească spectacole de teatru. Tot astfel cel ce, cu adevărat,

¹²¹Sfântul Isaac Sirul, *Cuvântul LV despre patimi*. Apud D. Stăniloae, *Căință și desăvârșire*, în *Altarul Banatului*, Caransebeș, an. III, nr. 1-6, ianuarie-iunie 1946, p. 12.

¹²²Idem, *Cuvântul LXXII care cuprinde probleme folositoare, pline de înțelepciunea Duhului*.

¹²³D. Stăniloae, *Căință și înviere sufletească*, în *Revistateologică*, Sibiu, nr. 1-2/1945, p. 8-23.

¹²⁴Sfântul Simeon Noul Teolog, *Cuvântarea XXXII*. Migne, P. G., 120, 489 BC.

¹²⁵Sfântul Ioan Scărarul, *Scara*, VII. Migne, P.G., 88, 801 D.

¹²⁶D. Stăniloae, *Curs de ascetică și mistică*, litografiat, București, 1947, p. 88.

plânge nu va mai lua seama vreodată la desfătare, la mărire, la mânie ori la furie. Plânsul este durerea profundă a sufletului ce s-a pocăit, care adaugă zilnic durere lângă durere, fiind ca și femeia în chinurile nașterii”¹²⁷.

Efectul obținut prin plângere nu poate fi decât mântuirea. Despre aceasta ne-a încredințat deja Origen. „Există încă o cale de iertare a păcatelor, arată el, aceasta e aspră și grea: prin pocăință, când păcătosul își spală patul cu lacrimile sale, când lacrimile se prefac în pâinea sa de zi și noapte... Cel ce se încovoiaie sub greutatea durerii, a lacrimilor și a gemetelor, acela care își chinuiește carnea și-i impune posturi și lipsiri care o ofilesc, acela care va face să i se usuce oasele, acela va da jertfa pocăinței adevărate”¹²⁸.

Taina Pocăinței nu e o întoarcere spre sine, nicio concentrare asupra disciplinei personale, de genul unui atletism duhovnicesc, ci o deschidere spre o viață nouă, și printr-aceasta, o deschidere spre ceilalți. Iar fără mărturisirea păcatelor nu putem moșteni viața veșnică: „Și în cetate nu va intra nimic pângărit și nimeni care e dedat cu spurcăciunea și cu minciuna, afirmă răspicat Sfântul Ioan Evanghelistul, ci numai cei scriși în Cartea Vieții Mielului”¹²⁹!

Problemele pe care le ridică mișcarea harismatică de azi care pretinde a se situa chiar înăuntrul Bisericilor cu structuri tradiționale ca un curent de înnoire, sunt multiple. Din perspectiva teologiei și experienței Bisericii Ortodoxe, o observație se pot face aici în ce privește Taina Mărturisirii. Chiar dacă harismele personale, primite în Taina Botezului, oferă creștinilor calitate de „preoți”, în sens general, și un dar duhovnicesc, în mod personal, înăuntrul unei comunități liturgice, care formează poporul lui Dumnezeu, slujirile, darurile deși au un caracter personal, ele nu sunt o posesiune individuală. Biserica locală este constituită din acest ansamblu de slujiri și harisme pe care Duhul Sfânt le împarte și le vivifică în mod permanent, fapt pentru care e necesar să arătăm că există slujiri bisericesti propriu-zis sacerdotale – episcop, preot și diacon –, datorite prin taina hirotoniei, slujiri care poartă răspunderea unității unei Biserici locale și a continuității ei apostolice. Iar tradiția ortodoxă a recunoscut totdeauna rolul distinct, de neînlocuit, al slujirilor, care posedă consacrare sacerdotală prin hirotonie (fără a fi considerat Biserica o instituție clericală!), slujirea episcopului, a preotului și diaconului fiind consacrate săvârșirii Tainelor printre care și cea a Mărturisirii. Și ceea ce este mai important e faptul că slujitorul ca și harismaticul nu-și îndeplinesc slujba sau lucrarea lor decât în și prin Sfântul Duh, care este Duhul preoției veșnice activate a lui Hristos însuși.

¹²⁷Ioan Scărarul, *op. cit.* col. 813 D.

¹²⁸Origen, *Omilie la Levitic*, II, 6. Migne, P.G., 12, 417-419. Apud I. V. Felea, *Pocăința. Studiu de documentare teologică și psihologică*, Sibiu, 1939, pp. 115-116.

¹²⁹*Apocalipsa*, 21, 27.

Toate cele trei religii monoteiste evocă necesitatea căinței și mărturisirii pentru ca păcatele să fie iertate. Ceea ce deosebește fundamental creștinismul de celelalte două religii e ideea de perpetuă transfigurare pentru care credinciosul trebuie să lupte, sub aura Duhului Sfânt. Păcătosul e omul suferind. Suferința (*penthos*) sa e însă și patimă (*pathos*) – cele două noțiuni „*penthos* = tânguire” și „*pathos* = patimă” au aceeași rădăcină, verbul „*paschein*”, care înseamnă „a suferi, a pătimi” – criza pierderii a ceva, respectiv a prezenței lui Dumnezeu. Prin mărturisire Dumnezeu însă nu numai că e prezent, ci își asuma atât patimile, cât și suferințele oamenilor.

Prin urmare, pocăința e o *metanoia* neîntreruptă, o strădanie susținută, o acțiune care îmbrățișează întreaga lume – nu doar o emoție trecătoare. Este împreună-lucrarea omului cu Dumnezeu, un dar, ca și credința – un dar pe care omul îl poate accepta sau respinge. Dacă omul își deschide inima Domnului și îl dorește mai presus de orice altceva, Sfânta Treime se va așeza în el și, treptat-treptat, îi va preschimba sufletul din „tablă de piatră” în „tablă de carne”¹³⁰.

¹³⁰ II Corinteni, 3, 3.